

ПЪРВИЯТ ОПИТ ЗА СЪЗДАВАНЕ НА ОРИГИНАЛНА БЪЛГАРСКА ДРАМА

Илия Тодоров

Възникването на българската драматургия се отнася обикновено към края на 50-те години на миналия век и като първа българска оригинална драматична творба се посочва комедията на Теодоси Икономов „Ловчанският владика или беля на ловчанският сахатчия“, написана през 1857 г. и публикувана през 1863 г.¹ Според досега известните факти интересът към драмата у нас преди това се заключава главно в появата на някои диалози, предназначени за сценично изпълнение, и в превеждането или побългаряването на чужди драматични произведения. За първо драматично произведение, преведено на български език, се смята комедията-водевил „Дворянски избори“ от руския писател Д. И. Брайкевич, която е публикувана през 1842 г. в Одеса и само една година след това бива издадена в превод на български език в Кишинев.²

Фактически още преди тази дата е направен един твърде интересен — неизвестен досега — опит за създаване на оригинална българска драма. Към края на 1841 г. или в началото на 1842 г., т. е. петнадесет години преди Теодоси Икономов, Найден Геров, по това време ученик в Одеса, се заема с написването на оригинално драматично произведение със сюжет от българската история. За съжаление до нас е достигнала малка част от тази творба — само осем страници, съдържащи началото на драмата. Ръкописът се намира в архивния фонд на Найден Геров, съхраняван в Българския исторически архив при Народната библиотека „Кирил и Методий“ (ф. 22, а. е. 590, л. 15—18). При все че тук не е посочена дата, имаме достатъчно основания за една сравнително точна датировка: хартията е с воден знак, на който се вижда годината, през която тя е произведена — 1840 (същата хартия Н. Геров използва при работата си над други произведения с означени в текста дати от 1841 и 1842 г.); освен това почеркът и твърде характерното мастило на ръкописа напълно съпадат с почерка и мастилото на други датирани ръкописи на Н. Геров от есента на 1841 или от началото на 1842 г. (срв. например а. е. 589 и а. е. 618 от неговия архивен фонд). Поради това може с положителност да се твърди, че произведението възниква не по-късно от 1842 г.

Макар и твърде кратък, запазеният текст дава възможност да се направят някои изводи за характера на драмата. Нейната основна тема е борбата за утвърждаване на българската народност на Балканския полуостров през IX в. Обръщайки поглед към тази ранна епоха от нашата история, Найден Геров си поставя патриотична задача — да внуши на своите съвременници по художествен път идеята за могъществото и величието на българския народ в миналото, за да им вдъхне надежда за едно честито бъдеще. Трябва да се признае, че младият автор се е насочил към особено интересен в драматургично отношение момент от българската история. Основните сюжетни линии той е заимствувал от популярната през първата половина на XIX в. „Историја славеноболгарског народа“ на Ат. Нескович,³ като същевременно е дал широк простор на своето творческо въображение.

Днес ние разполагаме само с текста на първото явление от драмата и поради това сме затруднени в оценката на сюжета, композицията и образите. Пиесата се открива със сцена в палата на Богор, където той е събрал всички свои съветници и пълководци, за да ги убеди в необходимостта от нов поход срещу Византия. И още тук възниква първият конфликт, сблъскват се две противоположни мнения по един жизнено важен проблем: от една страна, воеводата Боян, който енергично подкрепя идеята на владетеля за поход срещу Византия, и, от друга — Драго-

¹ Вж.: История на българската литература. Т. 2. С., БАН, 1966. с. 217—218.

² Г. Венедиктов. Първото драматическо произведение на български език. — Език и литература, 1969, кн. 5, с. 57—67, М. Стоянов. Дворянски избори — първата пиеса на български език. — Отечествен фронт, бр. 7849, 21 дек. 1969.

³ Вж.: А. Нескович. Историја славеноболгарског народа из г. Раича историје и неких исторических книг составлена и простим језиком списана за синове отечества . . . Будим, 1801. с. 99.

мир, който изказва някои опасения и възражения във връзка с предстоящата война. В подкрепа на Богор се издигат и други гласове и решението е взето: още на следващия ден специален пратеник ще замине при византийската императрица в Цариград, за да обяви войната. С това завършва първото явление на драмата, където фактически е представена само завръзката на действието. В този кратък откъс проличава известно умение в разработването на сюжета, в мотивирането на действията, в изграждането на образите; проличават също и някои основни слабости: липса на драматично напрежение, статичност на действието, дълги патриотични тиради на героите и пр. Но като се има пред вид, че това е все пак първият опит на българин в областта на драматургията, опит, направен без образци и предходници в нашата литература, работата на Найден Геров заслужава безспорно вниманието на специалистите.

По всяка вероятност произведението е останало незавършено. Подобен извод се налага преди всичко от обстоятелството, че някои от второстепенните герои тук са без имена (пред техните реплики в текста са поставени многоточия). Това, разбира се, не означава, че запазената част в архива на Найден Геров е всичко, което той е написал от замислената историческа драма. Не е изключено един ден да се открият и други части от нея. Но дори и в този си вид запазеният фрагмент представлява несъмнен интерес. Поради това тук публикуваме изцяло неговия текст, като съхраняваме напълно езиковите особености на оригинала и нормализираме правописа по следните принципи: изоставяме буквите *ѝ* и *ѥ* в края на думите, буквите *ѣ* и *і* замества на всякъде с буква *и*, предлог *с* пред думи, започващи със съгласните *с* и *з*, предаваме според съвременния правопис, буква *я* след съгласните *ж*, *ч*, *ш* замества с буква *а*, буква *ѡ* в коренна срещка предаваме с буква *ѡ*, а в окончанията — с буква *а*, буква *ѣ* замества съответно с *е* или *я* според днешните правоговорни норми; пунктуацията е предадена без изменения.

Явление I

Цар Богор, със сичките советници и полководци

Богор:

Мудри советници и храбри полководци! Откато боговете изволиха да допустят да ся кача на престолат за да владее над непобедимите българе, аз за неизбежен долг почитам да възвися славата на свой храбрий народ и с това да ся покажа пред боговете достойн за нихната милост. Мисълта, която ми ся внушили боговете, досега аз премишлявах и ето днес ви съм събрал да я обявя и вам, та с вашите совети и с личната ви помощ за слава и благоденствие на народат ми да я приведа в изпълнение. Каквото знаете, пределите на светлото ми царство са тесни, а благоденствието на славният ми народ иска да ся разширят. Сега . . .

Боян:

Българский нож от победите на башите ни ся е наточил; в ръцете на тв ой послушний народ с твоео слово той може да пресече, като трава, преградите на пределите, а стрелите ни ше ги отнесат далеч далеч, каквото ветерат относи на трънъето семето.

Богор:

Мужеството на народат ми е мене известно и кога на светлите наши пирове слушам девойките, че пеят подвизите на праотците ни, не мога да не благодаря боговете за това, дето ми са вручили кормилото на такавилен народ. Когато слушам в сказанията, че гръците си отнели пак местата, които Крумоват нож покори, аз малко жалея, защото в них ше прогръми силата на храбрий ми народ.

Боян:

Крал Крум ни проправи път до Цариград, а нам остави да го продължим по-нанататък.

Богор:

Храбрий мой полководче Бояне! Ти разумяваш мислите ми преди да ги изрека и твоята храброст ми дава да зная, какво си готов да ми помогнеш да ги изпълня, но потрай да чуят и другите ми полководци и советници що ми са внушили боговете за славата и благоденствието на народат ми.

Сичките с поклон:

Готови сме да чуем волята на боговете и царското светло повеление.

Богор:

Народат ми от ден на ден ся умножава, земята ми станва тясна за него и не му сосва да ся упражнява с пращавското си ремесло, със земледелие. Той е принужден за пропитание да прибегне кам ония низки средства, с които живеят нашите соседи гръците, сир. да стане хитр, лъжлив и нечестен. Едно средство, що може да уварди народат ми от тия низки страсти, е това, което ми са внушили боговете и за което ви съм собрал днес. Това средство е да отнемем от гръците ония страни, дето са отонад Стара планина, дето са огласени с победа на оружието на нашите праотци и дето стои оная дългата Анаст [ас]иева стена, свидетелят на българската сила.

Боян:

Когато прадедите ни дойдоха да отнемат от гръците тия земи, на които живеем ми сега, гръците за свидетел на силата им изградиха Анастасиевата стена. Сега, като отнемем загорските земи, ще си поставим свидетел на новата ни сила и слава по-нататак.

.:

В Цариград

Драгомир:

Това не може да стане без голям бой.

Боян:

А как другоаче ще погостуваме у гръците?

Драгомир:

За голямо и добро гостъе, потребни са много хора.

Боян:

Драгомире! Кой българин не ще да запие самострелекат си за славата на народат си?

.:

За да продаде стрелите си в сърцата на гръците за гръцкото злато!

Богор:

Наистина трябва да бъде бой и потреони са и много хора, обаче ние безумно ще сторим, ако не ся восползуваме с тоя случай, когото боговете сега ни са докарали: на гръцкият престол седи слаба жена с малко дете. Сега е време лесно да ся разправим с гръците.

Боян:

Дедите ни и със старите императори ся разправяха без труд.

Драгомир:

Ние сме сега в мир с гръците и да развалим тоя мир, трябва да имаме дососна причина, а без причина ще бъде противно на народната правда и така безчестно, както гръците често прават.

Богор:

Ти Драгомире от старост, ся види, си си загубил памятта. Нема си забравил ти, че сестра ми Слава ся намира в плен у гръците? Не съм ли длъжен сичкото гръцко царство да разсия, та сестра си да отнема? . . .

Боян:

И с гръцката кръв да омиеш лекето, което ни направиха с пленат на царската сестра?

Богор:

И за това безчестие да накарам гръците да ся откупят с половината на царството си?

+. . . .

А благоденствието на народат не е ли дососно да ни натоци ножовете?

. . . .

А богатството, дето ще да докачим от гръците.

Богор:

Такава е волята на боговете и така трябва да бъде. Днес на моят светлий пир при песните на гласовити девойки ще запишем това ново наше намерение (Кам + . . .) А ти + . . . да ся стягаши, че утре ша тя пратя посланик при гръцката императрица да и кажеш, какво ида със сичката си сила да отвърна безчестието, което гръците направиха на народат ми с пленат на сестра ми. А на сестра ми, ако я видиш, кажи да ся готви, че и ида в гостие в Цариград. Ама хубаве си отваряй очите, че гръците са хитри, та сами ти ги отварят. Да не си ся склонил на мир, че после ти ще отиваш. (Кам сичките). Обяд наближава, дойдете увреме, не ся бавете.

ПОХВАЛА ЗА ЦАР СИМЕОН

Боню Ангелов

1. Текстологични наблюдения

В научната литература пръв руският учен К. Калайдович заговорва за прочутата „Похвала за цар Симеон“ — ранна проява на писаната славянска поетична реч. През 1824 г. в книгата си „Иоан Екзарх болгарский“ (Москва, с. 102—103) той напечата текста на похвалата по нейните два преписа, намиращи се в прочутия Симеонов (Светославов) сборник от 1073 г.¹ Оттогава тази поетична творба е предмет на научни занимания, свързани с очертаване епохата на цар Симеон, с разцвета на българската литература през Х в., с развитието на поетическия жанр в старите славянски литератури. Редом с това полагани са усилия за издирване нови преписи на похвалата. Вероятно този ход на научните изследвания е причина да не се обърне нужното внимание на един особено важен факт от живота на похвалата —

¹ Ръкописът се съхранява в Москва — ГИМ, Синодална сбирка, № 161 (31).